

Pintures rupestres. El projecte “Corpus de pintures rupestres a Catalunya”

Gemma Hernández Herrero

Josep Castells i Camp

ARQUEÒLEGS. INVENTARI DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DE CATALUNYA.
SERVEI D'ARQUEOLOGIA DE LA GENERALITAT

ART PREHISTÒRIC, ART RUPESTRE. LES PRIMERES MANIFESTACIONS ARTÍSTIQUES

La pintura, com a un dels mitjans d'expressió de l'home, sembla que ha existit des de sempre. No obstant això, aquesta afirmació és difícil de demostrar ja que, en un començament, potser s'empraven suports peribles que no s'han conservat. Únicament quan, per a plasmar les seves inquietuds, l'home fa servir suports no peribles és quan parlem d'allò que s'ha anomenat **art prehistòric**, però no dels seus orígens.

Segons sembla, l'ús de la fusta va deixar pas a l'os, a l'ivori, a la banya de cérvol i a la pedra calcària o sorrenca, materials que han fet possible que hagin arribat fins als nostres dies obres escultòriques, relleus o gravats. La pintura, que en un principi sembla ser un ornament corporal, passa a fixar-se a les parets de les coves i d'alguns altres abrics naturals on també apareixen gravats.

Basant-se en diferents consideracions, com ara són el suport físic, la mida, la seva funcionalitat com a objecte manejable i transportable, l'art prehistòric ha estat classificat com a **art moble** o **art rupestre**.

30.000 a. de C.

Les manifestacions més antigues daten de cap a l'any 30.000 a. de C., època que coincideix amb el desenvolupament de l'auríngia, segon gran període del paleolític superior a l'Europa occidental. Durant aquest temps es produeixen canvis importants en el món prehistòric, que es deuen, en gran part, a l'aparició d'un nou tipus humà, l'anomenat home de Cromanyó (*Homo sapiens*, *vr. fossilis*) que imposarà noves formes de vida.

A l'Europa occidental, aquest nou tipus humà habita en coves, fet que cal posar en relació amb l'aparició de l'art rupestre i de les primeres manifestacions religioses. Perfeccionà les tècniques de treball, es plantejà l'existència d'estructures socials rudimentàries i desenvolupà, en successives etapes, unes manifestacions culturals pròpies dels grans caçadors, les quals se'ns fan en part comprensibles en estudiar el seu art i les seves manifestacions pictòriques.

La península Ibèrica és un territori privilegiat quant a aquests tipus de manifestacions, atribuïbles a gairebé totes les etapes prehistòriques. Aquest fet permet l'estudi del seu desenvolupament i de la seva evolució, i la presumpció de certs condicionaments bàsics que les feren possibles, com per exemple el medi natural en el qual es troben incloses.

Tret dels grans massissos calcaris (cordillera Cantàbrica, la Penibètica...), no trobem restes d'**art rupestre paleolític**, perquè únicament n'hi ha en coves formades per l'erosió hidrològica de tipus càrstic. La **pintura esquemàtica** es localitza preferentment en penyateres abrigades, formades per quarsites i sorres, mentre que les inscultures o gravats es troben principalment a les regions on abunden les roques cristal·lines o les pissarres. És a dir, el caçador paleolític va organitzar la seva vida a les coves i fou en aquestes on necessàriament ens deixà les seves manifestacions pictòriques, mentre que els ramaders eneolítics i del bronze busquen l'abric de les penyateres, on ens deixen el seu record. Així doncs, cada període o fase de l'anomenat art prehistòric cerca expressar-se segons les possibilitats que li ofereix el seu medi.

SEGUEIX A LA PÀG. 48

Carta Arqueològica. Documentació

A la darrereria de l'any 1982 i a principi del 1983, el Servei d'Arqueologia inicià la confecció de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, document imprescindible per tal de conèixer la situació i les característiques del nostre patrimoni i que permet establir uns programes racionals de prioritats quant a la seva investigació, protecció, revalorització, conservació, difusió i explotació museística. No ens allargarem amb una explicació exhaustiva sobre l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, ja que no és el tema que ens ocupa. Únicament voldríem assenyalar que l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya s'estructura a partir de la realització de les Cartes Arqueològiques, les quals es duen a terme per comarques.

La informació recollida en cada una de les fitxes referents a cada un dels jaciments inventariats recull tots els seus aspectes bàsics i més importants. Tanmateix, l'anàlisi de la informació recollida en aquestes fitxes i el seu estudi, basats en la significació cultural o en les condicions específiques del patrimoni inventariat, exigeixen, en molts casos, ampliar el procés documental d'un jaciment concret o d'un conjunt.

Aquesta seria la gènesi de molts dels programes i actuacions duts a terme per a l'inventari, com ara la documentació exhaustiva de la zona afectada per un embassament o per una autopista, la proposta d'un parc arqueològic o la creació d'un **Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya**.

Breu història dels descobriments

Ens permetem de fer només un petit incís per comentar una mica

La Pedra de les Orenetes, la Roca del Vallès. Interessant novetat per la seva situació a l'extrem nord-est de la península.

la història dels descobriments dels jaciments amb pintures rupestres. Si bé sembla que tinguin lloc des de fa molts anys, el cert és que globalment la història dels descobriments és molt recent, no té més de 70 anys i podem dir que el seu tractament de manera científica encara és més recent.

Aquests descobriments, en la seva major part, no han estat mai fruit d'una tasca metòdica ni d'un programa d'investigació per part dels prehistoriadors, sinó que han estat efectuats per afeccionats i gent del país i s'han produït de forma casual.

Els primers descobriments es remunten a l'any 1830, quan Fel·lix Torres i Amat presentà una memòria a la Reial Acadèmia de la Història en la qual donà a conèixer dos jaciments: el Portell de les Lletres i l'Abric de Baridiana, tots dos a Montblanc, si bé ell no els interpretava com a tals conjunts amb pintures. No és fins al canvi de segle (1900-1910) i transcorreguts 70 anys que es coneixerà un nou jaciment, la Roca

dels Moros de Cogul. La notícia d'aquest descobriment va atraure nombrosos investigadors europeus i representà, sense cap dubte, el motor que impellí la recerca i les investigacions en el camp de les manifestacions rupestres a Catalunya.

Després de Cogul, l'any 1914 Henri Breuil, sacerdot i prehistoriador francès (1887-1961), fou informat del descobriment de la Cova Pintada d'Alfara (Baix Ebre), la qual donà a conèixer en la seva obra dedicada a les pintures rupestres esquemàtiques de la península Ibèrica el 1935.

Durant la dècada següent, 1920-1930, augmenten les troballes d'aquest tipus de manifestacions pictòriques a causa, fonamentalment, de la tasca portada a terme per Bosch i Gimpera i J. Colominas des del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, servei que fou creat l'any 1914.

Entre les seves activitats hi ha les prospeccions a la serra de Ti-

vissa i Vandellòs, que donaren com a resultat el descobriment de deu jaciments a l'àrea de Montblanc: Tivissa, Vandellòs i el Pirelló; d'entre les troballes cal destacar el jaciment de Cabra Feixet.

Entre els anys 1927 i 1950, Salvador Vilaseca descobreix i dona a conèixer diferents conjunts. La seva tasca, conjuntament amb la d'uns altres estudiosos, com ara J. Estrada, dibuixa per a aquestes dècades el panorama següent.

Durant la dècada dels 30 no es produeix cap nova troballa. A la dècada següent es localitzen dos jaciments: el de Baridiana i el de Mas d'en Llord (Montblanc). A la dels 50, tres un d'ells, la Pedra de les Orenetes, a la Roca del Vallès; aquest conjunt, algunes de les figures del qual presenten grans similituds amb les de Cogul, representà una interessant novetat per la seva situació a l'extrem nord-est.

Durant els anys 60 tindrà lloc la troballa de dos conjunts: Roc

El descobriment de la cova d'Altamira l'any 1879, per Marcelino Sanz de Santuola i la seva filla Maria, assenyalava el començament de l'estudi d'un nou aspecte de la prehistòria, fins aleshores ignorat, que ha rebut el nom d'art rupestre. La investigació d'aquest tipus de manifestacions ha contribuït d'una manera clara al coneixement dels grups humans que van existir durant el quaternari, a més d'enriquir, de manera decisiva, el bagatge del nostre patrimoni arqueològic.

Dos períodes ben diferenciats

La sistematització de les fases o moments en el desenvolupament de l'art prehistòric és un dels grans problemes de l'estudi de la prehistòria. Tanmateix, podem definir-ne, a grans trets, dos grans blocs o móns perfectament individualitzats:

El primer i més antic és l'anomenat **art quaternari o paleolític**, perquè es desenvolupa durant l'etapa final d'aquest període. És l'obra d'uns pobles recol·lectors i caçadors que habitaren Europa entre el 30.000 a. de C. i el 8.000 a. de C. Es caracteritza per una temàtica molt limitada, unes formes d'expressió que van des d'un realisme naturalista fins a un idealisme abstracte, lineal i geomètric, i un contingut molt simbòlic que escapa, en gran manera, a la nostra comprensió. Les característiques d'aquest grup es troben plenament relacionades amb les pròpies dels pobles caçadors: el tema essencial és l'animal, que apareix lligat a sèries de representacions lineals i abstractes. La figura humana hi apareix únicament de manera excepcional. A grans trets podem dir que l'art paleolític ens ofereix, juntament amb allò que és real (animal), allò que és simbòlic i allò que és abstracte (ideomorf), i hi apareix en algunes situacions l'aspecte humà (antropomorf).

El segon gran grup és l'**art dels pobles agricultors, ramaders i metallúrgics**. Aquesta denominació abasta etapes molt diverses que corresponen al període que va entre l'aparició del neolític fins el període denominat del bronze-ferro. Fonamentalment respon a un món de pastors i ramaders que arriben a utilitzar tècniques metallúrgiques, viuen en petits assentaments o hàbitats i practiquen complicats rituals. Quant a les seves manifestacions pictòriques, mostren una clara tendència a l'expressió formal esquemàtica, que va des de les representacions abstractes i geomètriques a l'estilització convencional de la realitat.

És evident el caràcter simbòlic i potser religiós de moltes de les seves representacions, encara que cal destacar que en la seva major part -com ara en les de la zona **levantina**- presenten un gran sentit narratiu i historicista. Cronològicament, sembla que les primeres manifestacions daten d'entre el 6.000 a. de C. i el 5.000 a. de C., i les etapes finals entre el 1.000 a. de C. i el 600 a. de C.

Pel que fa a Catalunya, podem dir que el primer grup, definit anteriorment com **paleolític**, únicament el teníem representat per les pintures rupestres de la cova de la Moleta de Cartagena, a Sant Carles de la Ràpita, avui dia desaparegudes. La resta d'estacions amb pintures, que s'inclourien dins el segon gran grup definit, sota la llum de les darreres investigacions, sembla ser que comencen a configurar dues àrees temàtiques i estilístiques: una de concepció naturalista o realista i una altra, de més complexa, de disseny esquemàtic i abstracte. Aquestes diferències semblen respondre a diferents fenòmens culturals, fases cronològiques successives o coetànies, o a totes dues coses alhora. El conjunt naturalista es reparteix principalment per la zona meridional del Sistema Mediterrani, la depressió central i l'estrep sud del Pre-pirineu. El conjunt esquemàtic abstracte més nombrós, ocupa la mateixa zona que l'anterior, i s'amplia fins al nord del Pre-pirineu. □

del Rumbau a Peramola i la Moleta de Cartagena a Sant Carles de la Ràpita; aquest darrer conjunt, primera pintura de l'època paleolítica descoberta a Catalunya, va desaparèixer poc temps després en circumstàncies estranyes (sembla ser que l'estalagmita que servia de suport a la pintura fou arrencada de la cavitat).

A la dècada dels 70 es descobriren divuit nous jaciments, corresponents a conjunts tan importants com el de la serra de la Pietat, el d'Aparets o el d'Antona.

Entre els darrers descobriments (1980-1990) hi ha 14 conjunts, entre els quals hi figuren el de la Vall d'Inglà, el de Roca Roja, el de la Cova del Cogulló, etc... i més recentment el del Mas del Grant i el de l'Abric de Gallicant.

Documentació de pintures rupestres:

El Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya

La decisió de documentar de manera específica els jaciments amb pintures rupestres fou motivada, fonamentalment, per tres consideracions:

1. **Fragilitat i vulnerabilitat** d'aquest tipus de jaciments.

2. La seva **transcendència** ja que representen un dels pocs testimonis artístic-documentals de la realitat socio-econòmica de la prehistòria i el fet que, en molts casos, responen a una abstracció tan subtil que fins i tot als nostres dies resta pendent l'explicació del seu significat.

3. Llevat de dos o tres conjunts pictòrics (Ulldecona, Cogul, Pedra de les Orenetes...), els jaciments amb pintures rupestres **no són coneguts**.

Aquests tres motius, conjuntament amb unes altres valoracions que es desprenen de l'estudi de la història dels descobriments, com ara el llarg procés en l'estudi i documentació de tots aquests jaciments (160 anys) i la constatació del fort increment de les descobertes durant aquesta última dècada, ens portaren a iniciar

tot un procés de documentació en el qual es tornaren a documentar tots els conjunts, fins i tot els coneguts i publicats reiteradament al llarg del temps, amb una metodologia única, sota un mateix criteri i estil, i en un breu lapsus de temps. D'aquesta manera es garanteix una uniformitat en el tractament dels diferents conjunts, com també un apropament a la seva realitat física en els nostres dies. Vam fer tot això conscients que l'inventari i la documentació d'aquest patrimoni és una mesura prèvia a la seva conservació.

El programa de documentació de les pintures rupestres de Catalunya s'inicià l'any 1985 amb la documentació exhaustiva de Cogul, essent aquesta la primera actuació sobre el tema i a partir de la qual començà a prendre forma el programa **Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya**. Per a la seva realització, aquest projecte s'estructurà a partir de l'agrupació de tots els jaciments amb pintures en tres grans àrees geogràfiques que foren documentades segons el programa següent:

1986.- CONCA DEL SEGRE

Documentació dels 19 jaciments coneguts amb pintures rupestres. Cal destacar que un d'aquests jaciments (Vall de la Coma) fou descobert gràcies a la realització de la Carta Arqueològica de les Garrigues i un altre (Roques Guàrdies II) durant la realització de la documentació d'aquests jaciments.

1987.- ÀREES CENTRAL I MERIDIONAL

Documentació dels 14 jaciments coneguts. Posteriorment hi hagué noves troballes que foren documentades conjuntament amb els jaciments inclosos a les terres de l'Ebre.

1988/1r. trimestre 89.- TERRES DE L'EBRE

Documentació dels jaciments de la zona i de les noves troballes abans esmentades, sumant un total de 25. Quant als nous jaciments, l'anomenat Mas del Grant va ésser descobert aquest

Mas d'en Llort, Montblanc.

Ermites II, Serra de la Pietat (Ulldecona). Figura d'un arquer afectada per un escrostonament del suport.

Abric d'Ermites I.
Serra de la Pietat, Ulldecona.

mateix any, la Bauma del Roc és fruit de la realització de la Carta Arqueològica de la zona portada a terme l'any 1985 i un tercer, el Racó d'en Perdigó, conegut únicament pels seus descobridors l'any 1921, fou "redescobert" amb motiu d'aquestes documentacions.

La documentació dels conjunts amb pintures rupestres de Catalunya es porta a terme mitjançant la contractació d'arqueòlegs especialistes en el tema i d'uns altres professionals especialitzats en les diferents tècniques de documentació, que en completen el resultat. El contingut d'aquesta documentació fa referència a:

- Descripció del **context** del jaciment.

- **Registre fotogràfic** (en una primera fase en blanc i negre, color i diapositiva).

- Realització de **reproduccions** mitjançant calcs, escala 1:1, de tot el conjunt pictòric.

- **Planimetria** del jaciment.

- **Descripció** de totes les figures, tant de forma individualitzada com de conjunt, i també la seva posició espacial i relacions. Aquesta descripció es complementa amb una primera anàlisi individualitzada del seu **estat de conservació** i amb l'estudi de les causes o fenòmens que el motiven.

- Revisió de tota la **bibliografia** especialitzada sobre cada jaciment en concret, analitzant i comparant les diferents reproduccions, com també les modificacions quant a l'estat de conservació al llarg del temps.

Totes aquestes dades es materialitzen en un informe que inclou una **aproximació cronològica**, una **proposta d'actuació** i la **historiografia** del jaciment. A més a més, es completa la documentació amb la **filmació en vídeo** del conjunt, tant de les pictografies com del context.

Els resultats, fruit d'aquestes documentacions, es materialitzen en la publicació de la sèrie **Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya**.

MÉS D'UN SEGLE D'INVESTIGACIÓ

Els descobriments de les manifestacions artístiques de la prehistòria s'han anat succeint al llarg del temps, oferint una gran diversitat de conjunts que ha fet que la investigació se centri entorn dels diferents estils, l'horitzó cultural i cronològic i, és clar, el seu significat. L'Administració, al seu torn, s'ha centrat en els temes que li són propis com a responsable de la custòdia del patrimoni: documentació, protecció, conservació i difusió.

Preocupació molt recent

No obstant això, i contràriament al que podria semblar ja que l'estudi de l'art rupestre compta amb més d'un segle d'investigació, cal fer constar que la preocupació per la conservació i protecció d'aquest patrimoni és molt recent. A grans trets podríem dir que no és fins passada la Segona Guerra Mundial que no sorgeix aquesta necessitat imperiosa de protegir, en general, el patrimoni arqueològic. Tant a nivell nacional com internacional, s'elaboren diferents lleis, normes i recomanacions. Cal destacar la tasca portada a terme per la UNESCO que reconeix el títol de "patrimoni mundial" a diferents conjunts com ara les pintures de Tassili, Lascaux, Wandjina i, en essència, a tot aquest tipus de manifestacions pictòriques conegudes com a pintures rupestres.

A Espanya, l'any 1971, es creà la Comissió Assessora per a la Conservació d'Art Rupestre dependent del Ministeri d'Educació i Ciència; ordres posteriors l'adequaren als canvis ministerials.

La **Llei del patrimoni històric espanyol**, de 1985, inclou, en el títol V, el paràgraf següent: *Quedan declarados bienes de interés cultural por ministerio de esta ley, las cuevas, los abrigos y lugares que contengan manifestaciones de Arte rupestre....*

D'acord amb això, tot l'art rupestre d'Espanya, independentment de la seva importància i de si està inventariat o no, està subjecte a la protecció que la llei estableix per a tals béns d'interès cultural.

La mateixa llei, a l'article 3.2., com també al seu desenvolupament parcial, considera la creació de la **Junta Superior d'Art Rupestre** com a institució consultiva de l'Administració de l'estat, (Junta regulada per ordre del 24 de juliol de 1986, BOE 186 de 5 d'agost). Malgrat que aquesta junta té com a funcions informar sobre les mesures a prendre referents a la investigació, la conservació, la protecció i la documentació de l'art rupestre, i que es preveia que exercís les seves funcions mitjançant la Direcció General de Belles Arts i Arxius, de qualsevol òrgan o entitat de l'Administració de l'estat o de les comunitats autònomes que tingués al seu càrrec la protecció del patrimoni històric, hom desconeix, fins ara, que hagin estat elaborades cap tipus de normes o pautes pel que fa al cas.

EL CORPUS DE PINTURES RUPESTRES DE CATALUNYA no pretén ser una obra d'investigació sinó oferir el màxim d'informació possible sobre els diferents conjunts de pintures rupestres, de la manera més objectiva possible. A aquest efecte, i per tal d'evitar consideracions subjectives, l'apartat de descripció dels motius pictòrics es fa mitjançant una fitxa que enregistra les dades següents:

- 1.- Situació.

- 2.- Dimensió (de la part conservada).

- 3.- Tècnica.

- 4.- Color (referència segons la taula **PANTONE COLOR FORMULA GUIDE 17th Edition, fourth - printing, 1984-85. A component of the Pantone Library of Color, printed in U.S.A.**).

- 5.- Estil.

- 6.- Morfologia (anatomia, indumentària, posició).

7.- Observacions.

8.- Conservació.

Lògicament, quan hom no disposa d'informació, aquesta s'obvia (com ara el camp Estil a les "restes").

Una de les primeres reflexions que podem fer sobre el tema dels jaciments amb pintures rupestres, al marge del seu aspecte històric i com a objecte d'investigació i, per tant, de coneixement, és la seva consideració de **valor patrimonial**. Aquesta consideració ve condicionada per un fet important, i alhora molt greu, que és el seu estat de conservació.

Ràpidament i resumint, podem dir que els jaciments amb pintures rupestres pateixen, quant a la seva conservació, un seguit de problemes que els afecten per partida doble:

A) les **pictografies**

B) el **suport**

El tipus de problemes són fonamentalment:

1.- Trencaments (suport)

2.- Erosió (pigment i suport):
aigua, pols, etc...

3.- Degradació:

- per organismes vius (fongs, etc...)

- per reaccions químiques (formació de carbonat càlcic, modificacions dels colors o pigment...)

- per accions antròpiques (ratllades, grafitis moderns, fumades, etc...)

Davant aquests problemes, les solucions passen per diferents tipus d'actuacions que no tan sols no s'exclouen sinó que es complementen i, generalment, han de portar-se a terme de forma consecutiva o paral·lela:

1.- Documentació

2.- Protecció:

Legal

Física: Protecció

i conservació

a.- Tancaments

b.- Consolidacions:
suport

pigment

c.- Restauracions

d.- Camuflaments

e.- Trasllats

3.- Difusió

Totes aquestes tasques, conjuntament amb una correcta difusió, contribuiran a aturar, o si més no, a minvar o alentir la degradació de les pintures rupestres.

A partir d'aquestes anàlisis passem a afrontar el tema de la **CONSERVACIÓ** que configura la continuació del treball **Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya**.

La intervenció directa o indirecta sobre la paret amb pictografies o sobre el jaciment en general, s'ha de basar en un diagnòstic. Aquest **diagnòstic** ha de ser el resultat d'un estudi que demostrï una evolució més o menys ràpida de la paret, suport o jaciment, cap a la seva destrucció i els motius o factors que la causen. Així doncs, és essencial conèixer l'estat del suport en el moment en el qual s'ha començat el seu estudi. Aquest estat podria definir-se com estat zero. Reprenent aquest estudi més tard, es podrà veure si hi ha hagut modificacions d'aquest estat zero i, en conseqüència, si fa falta o no intervenir. Aquest estat zero ve definit per un seguit de paràmetres d'entre els quals els més importants són:

Abric d'Ermites I. Serra de la Pietat, Ulldecona.

Història:

Modificació de l'abric, excavació, protecció, desforestació, utilització per l'home, documentació.

Situació general:

Planimetria de l'hàbitat
Planta de l'abric, orientació, seccions
Vegetació
Circuit de les aigües

Medi Prehistòric:

Entorn prehistòric (palinologia)
Tècniques dels gravats/pintures

Sòl:

Tipus, qualitat

Retrat de la paret amb representacions:

Fissures, alvèols
Dipòsits, eflorèscències
Escrostonaments
Vandalisme, grafitis
Fauna, microfauna
Flora, microflora
Estil dels gravats, pintures i dibuixos
Aigua
Intervenció tècnica (consolidacions, vernís, repintats)

Aigua:

Règim de pluges
Quantitat
Circuit en la roca
Escolaments
Humitat de les platges
Composició de les aigües (pH)
Neu

Aire:

Insolació
Temperatura
Humitat relativa
Pressió
Pol·lució
Vent
Pols de l'aire

Interaccions:

Aire-roca: Canvi d'aigua, vapor d'aigua

Flora:

Plantes
Aigües
Bactèries

Fauna i microfauna:

Animals
Cavalls, cabres, ovelles, ocells, ratpenats, insectes, abelles...

Mecànica:

Evolució de les fissures
Evolució dels escrostonaments
Erosió per escolaments

Per tal de comptar amb una primera aproximació sobre l'estat de les pintures rupestres de Catalunya i efectuar aquest diagnòstic sobre cada conjunt en concret, actualment el Servei d'Arqueologia ha encomanat l'estudi geològic i biològic de les causes que

**Detall del cap d'una cérvola. Cabra Feixet, Perelló.
Important jaciment descobert els anys 20.**

afecten la integritat dels nostres conjunts. Aquests estudis han començat a dur-se a terme sobre els conjunts de la Conca del Segre que són objecte d'una publicació que veurà la llum properament i que correspon al primer volum de la sèrie Corpus de Pintures Rupestres de Catalunya.

D'entre els motius que fonamenten la decisió de tirar endavant aquesta publicació, destaquem, a part de l'interès que té per als professionals del tema, el convenciment ferm de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de donar a conèixer i posar a l'abast de tothom el nostre patrimoni, com a patrimoni que és de tot el poble, sense discriminacions, segurs que una informació correcta esdevé també una bona mesura de

protecció. Es un patrimoni de tots i a tots ens pertoca protegir-lo i conservar-lo per tal de poder-lo llegir a les futures generacions.

Totes aquestes tasques (la documentació exhaustiva de tots els jaciments, el tancament didàctic d'alguns d'ells, la diagnosi de la degradació dels jaciments i de les pintures, conjuntament amb les mesures correctores que s'hi puguin aplicar, i una correcta difusió) configuren el projecte CORPUS DE PINTURES RUPESTRES DE CATALUNYA i com a tal varen ser recollides al projecte-proposta per a la Conservació i Protecció dels jaciments amb Pintures Rupestres de Catalunya.

G. H.

J. C.